

# *Acta Academiae Beregsasiensis*

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola  
tudományos évkönyve

Науковий вісник  
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракочі II

A Scholarly Annual  
of Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute



2012  
XI. évfolyam, 1. kötet  
Том XI, № 1  
Volume XI, № 1

Az *Acta Academiae Beregsasiensis* a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos kiadványa. Jelen kötet a 2012-es év első felének magyar, orosz és angol nyelvű tanulmányait foglalja magába. Az intézmény tanárainak, hallgatóinak, valamint külföldi tudósok munkáit publikáló kötet a nyelvészet, irodalom, biológia, történelem, turizmus és matematika tudományágainak különböző területeit öleli fel.

[www.kmf.uz.ua/hun114/index.php/kiadvanyaink/110-a-ii-rakoczi-ferenc-karpataljai-magyar-fiskola-tudomanyos-evkonyve](http://www.kmf.uz.ua/hun114/index.php/kiadvanyaink/110-a-ii-rakoczi-ferenc-karpataljai-magyar-fiskola-tudomanyos-evkonyve)

SZERKESZTES: *Kohut Attila, Penckőfer János*

KORREKTURA: *G. Varcaba Ildikó*

TORDELÉS: *Kohut Attila*

BORITO: *K&P*

A KIADÁSÉRT FELEL: *dr. Orosz Ildikó, dr. Szikura József*

A KÖTET TANULMANYAIBAN ELŐFORDULÓ ALLÍTÁSOKÉRT MINDEN ESETBEN A SZERZŐ FELEL.

A kiadvány megjelenését a



**BETHLEN GÁBOR**

Alapkezelő Nonprofit Zrt.

támogatta

Készült: PoliPrint Kft., Ungvár, Turgenyev u. 2. Felelős vezető: Kovács Dezső

ISBN: 978-966-2595-24-6

© A szerzők, 2012

## Tartalom

•

BRAUN LÁSZLÓ: Egy királyi házasság és előzményei. A XI. század első felének dinasztikus kapcsolatai a Kijevi Rusz és a Magyar Királyság között ..... 9

PALLAI LÁSZLÓ: Az európai egység kérdése és a magyar külpolitika a két világháború között ..... 19

HIRES ÉVA: A közép-európai összefogás a visegrádi országok példáján ..... 29

PALLAGI LÁSZLÓ: Adalékok Csonkapapi településtörténetéhez ..... 35

САМБОРОВСКИ-НОДЬ ИБОЯ: Изложение нападения нацистской Германии на Советский Союз в современных украинских школьных учебниках...43

\*\*

TÓTH GABRIELLA: Gender and Sexism in the English Language ..... 51

BEREGSZÁSI ANIKÓ: A nyelvi változatosságnak mint ösztönös nyelvi tapasztalatnak a szerepe a kárpátaljai magyar anyanyelvi oktatásban ..... 63

KARMACSI ZOLTÁN: Nyelvi szocializáció és a gyermeki nyelvhasználat etnikailag heterogén családokban ..... 69

\*\*\*

NAGY ENIKÓ: A Ratio Educationis tudásértelmezése ..... 79

SZALAI BERNADETT: A nemzetközi tankönyvkutatás történeti vázlata ..... 87

\*\*\*\*

KOMONYI ÉVA–BARANYI JUSZTINA: A környezetben bekövetkezett változások észlelése bioindikáció segítségével ..... 101

LJUBKA TIBOR–ILLÁR LÉNÁRD: A „Kis-Tisza” makrogerinctelen faunájának a leírása ..... 109

\*\*\*\*\*

GONDA TIBOR: New Areal Organization of Tourism: Tourism Clusters. Following the example of South Transdanubian Cultural Tourism Clusters ..... 121

\*\*\*\*\*

HORVÁTH ZOLTÁN: Riemann-terek geodetikus leképezése ..... 133

\*\*\*\*\*

KARMACSI ZOLTÁN: Éljük jogainkkal! „... ha egyik Nemzetnek nyelve ott legyen, az másiké is legyen ott.” (Csernicskó István szerk. *Nyelvek, emberek, helyzetek*) ..... 143

SZAMBOROVSKYKYNÉ NAGY IBOLYA: Brenzovics László: *Nemzetiségi politika a visszacsatolt Kárpátalján 1939–1944* ..... 147

MOLNÁR D. ERZSÉBET: Brenzovics László: *Nemzetiségi politika a visszacsatolt Kárpátalján 1939–1944* ..... 153

BAYERNÉ SIPOS MÓNIKA–DARCSI KAROLINA: *Görbe háttal. Interetnikus konfliktusok Közép-Európában a múltban és a jelenben.* (Kupa László szerk. Virágmandula Kft. Pécs, 2011) ..... 157

\*\*\*\*\*

ESEMÉNYNAPTÁR ..... 162

KARMACSI ZOLTÁN\*

## Nyelvi szocializáció és a gyermeki nyelvhasználat etnikailag heterogén családokban

**Rezümé** Az etnikailag heterogén házasságokban rendszerint a szülők különböző anyanyelvűek, és a kommunikációjuk során az anyanyelvüket, vagy azt is használják. Az ilyen családban nevelkedő gyermeket a nyelvi anyag szempontjából minőségileg más, s talán mennyiségileg is több hatás éri, mint az etnikailag homogén környezetben felnövekvőt. Az etnikailag vegyes házasságokban nevelkedő gyermek az anyanyelv-elsajátításakor a két nyelvi rendszer elkülönítésére, az ekvivalenciapárok elsajátítására, a különböző nyelvhasználati szinterek megfelelő nyelvének/nyelvválatának kiválasztására stb. is gondot fordít.

A jelen vizsgálatban részt vevő ukrán/orosz–magyar etnikailag heterogén családok esetében a gyermekkel való kommunikációban egyiknél sem érvényesül az *egy szülő – egy nyelv* stratégiája, hanem a nyelvi szocializáció sokkal inkább a megszokáson alapul. A nyelvtudás hiánya viszont nagyon sok esetben az egyik nyelv családi kommunikációban betöltött dominanciája felé tolja el a nyelvi szocializációs folyamatot.

Az óvoda tannyelvének kiválasztásánál inkább a hétköznapi dolgok (pl. közelsége) a mérvadóak, míg az iskola tannyelvének megválasztásánál már sokkal tudatosabban lépnek fel a szülők. A választást sok esetben a szülők személyes tapasztalata, illetve rejtett módon a kisebbségre gyakorolt társadalmi hatások befolyásolják.

A reprodukción kívül a család fő funkciója a gyermekek szocializálása és a hagyományos értékekre való nevelése (vö. Homišinová 2008: 25). A család mint szociális csoport jelentős és fontos szerepet tölt be a családtagok etnikai identitásának megerősítésében és fejlesztésében, ugyanis lehetősége van arra, hogy a családtagok etnikai érzését nagymértékben befolyásolja. A vegyes, etnikailag heterogén házasságok valamiféle katalizátorként működnek, „amelyben két eltérő etnikai tudatrendszer találkozik” (vö. Kal’avský 1998: 23). A vegyes házasságok további sorsa – főként az utódoké – két irányba is fejlődhet. Az egyik lehetőség az, hogy a

**Резюме** Діти в етнічно змішаних шлюбках у ході вивчення рідної мови повинні засвоїти дві мовні системи, які у формі зміни кодів, запозичень або інтерференцій одночасно охоплюють елементи обох мов. При цьому у більшості сімей такого типу, як наприклад, і в досліджуваних нами родинях, зміна наперед розробленої чіткої мовної стратегії, яка б полегшила становлення дитини.

У комунікативному процесі між батьками та дитиною в кожній з досліджуваних сімей відсутня стратегія батько – одна мова, мати – інша мова. Мовна соціалізація в цих сім’ях базується на принципі звикання. Однак відсутність знання однієї з трьох мов (угорська, українська, російська) у багатьох випадках призводить до того, що мова, яка займає позицію домінуючої для сімейної спілкування, виступає рушійною в процесі мовної соціалізації.

При виборі мови виховання в дошкільних навчальних закладах батьки враховують перш за все побутові обставини (наприклад, місце знаходження дитячого садка), в той час як до вибору мови навчання в загальноосвітніх школах батьки підходять більш свідомо. Вибір батьками мови навчання та виховання дитини переважно відбувається з урахуванням власного досвіду або ж з урахуванням прихованих методів впливу суспільства на національну меншину.

két etnikai tudat közül az egyik meggyengül, esetleg teljesen megszűnik, a másik lehetőség pedig az, hogy a családon belül ún. kettős identitás alakul ki, amely az utódok számára mindkét etnikai közösség nyelvének és kultúrájának ismeretét jelenti (vö. Kal’avský 1998: 23). Vančone Kremer Ildikó szerint a kettős identitás valószínűleg minden esetben kialakul, csak lehetnek erősebb és gyengébb elemei<sup>1</sup>. A nemzetiségileg vegyes családokban az eltérő nemzetiségű házastársak közötti kölcsönhatások bonyolult folyamata zajlik: két eltérő etnikum találkozik nyelvi és kulturálisan, kölcsönösen hat egymásra. Ez a tényező nagymértékben befolyásolja a gyermekek nevelését, nemzetiségi orientációját, nyelvi fejlődését, a nemzetiségi tudat, a szokások, a hagyományok, valamint az etnikai kultúra kérdéskörét (az etnikai információ átadása) (vö. Homišinová 2008: 29).

Az etnikailag vegyes házasságok esetében az anyanyelv(ek) elsajátítása és a szocializációs folyamatok még összetettebbek, akárcsak az identitás kérdése. Az ilyen családokban a mindennapokban két nyelv használatos, amelyek a gyermeket a különböző helyzetekben nyelvváltásra készítik.

Az etnikailag heterogén házasságokban rendszerint a szülők különböző anyanyelvűek, és a kommunikációjuk során az anyanyelvüket, vagy az anyanyelvüket is használják. Az ilyen családban nevelkedő gyermeket a nyelvi anyag szempontjából minőségileg más, s talán mennyiségileg is több hatás éri, mint az etnikailag homogén környezetben felnövekvőt. Az etnikailag vegyes házasságokban nevelkedő gyermek az anyanyelv-elsajátításakor a két nyelvi rendszer elkülönítésére, az ekvivalenciapárok elsajátítására, a különböző nyelvhasználati szinterek megfelelő nyelvének/nyelvválatának kiválasztására stb. is gondot fordít.

### A kutatásról

2008–2009-ben Kárpátalján 19 etnikailag vegyes (szláv<sup>2</sup>–magyar) családot – ahol 3–6 év közötti gyermek volt – látogattunk<sup>3</sup> meg két alkalommal. A gyermekekkel egy irányított beszélgetést folytattunk, amely során az első terepmunkás főként magyarul, a másik terepmunkás főként ukránul beszélt, illetve rögzítettük a gyermek kommunikációját, amint a szülővel beszélget, játszik. A szülővel kérdőívet töltöttünk ki – amely a nyelvhasználat, nyelvismeret, identitás, nyelvi beállítottság témakörökben tartalmazott kérdéseket – a gyermek nyelvhasználatában előforduló jelenségek tisztább megértéséhez.

### Kódváltás

Az etnikailag vegyes házasságokban a mindennapi kommunikációban két nyelv használatos, így nem meglepő, hogy a két nyelv között munkamegosztás van, s ebből kifolyólag az sem meglepő, hogy a gyermek nyelvhasználatának egyik jellemző vonása a kódváltás, bizonyos esetekben a kódkeverés. A kódváltás és kód-

<sup>1</sup> Köszönet Vančone Kremer Ildikónak, hogy lektori véleményében felhívta a figyelmet rá.

<sup>2</sup> A szláv alatt értjük mind az ukrán, mind pedig az orosz nemzetiségű szülőket.

<sup>3</sup> A látogatások során 2 terepmunkás volt jelen.

\* II. Rakóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológiai Tanszék, adjunktus

keverés jelenségének mértéke nagyban függ attól, hogy a szülők milyen nyelveket milyen szinten ismernek, illetve milyen megoszlási arányban használják azokat a gyermekkel és az egymással történő kommunikációban.

Az alábbi idézetben is jól megfigyelhető a nyelvek közötti munkamegosztás, amely a gyermek szülőkkel való beszélgetésekor személyhez kötött kódváltásban nyilvánul meg.

**Viktor 2003 Munkács (5:1)**

Anya: És a zebra milyen?

Viktor: Gyors.

Anya: Nem.

Viktor: Nehéz.

Anya: Úgy fölrepült. Könnyű.

Батько: Хто там ще біля зебри? [Ki van ott még a zebra mellett?]

Viktor: Біля зебри? [A zebra mellett?]

Azonban a gyermek nemcsak a szülőkkel való kommunikációban képes a nyelvek közötti munkamegosztásra, hiszen a terepmunkások különböző nyelvhasználatához igazodva, szintén a személyhez kötött kódváltás jelensége figyelhető meg.

**Tányka 2004 Fancsika (3:9)**

TM2: А ти з'їла? [És te megetted?]

Tányka: Ho! [Igen!] З'їла перше сілько повно. [Az előbb meg ettem ennyi sokat]

TM1: Mi van itt a fán?

Tányka: Papagáj.

A gyermek nem minden esetben él a kódváltás lehetőségével, legyen akár a szülőkről szó, vagy csak esetünkben a terepmunkásokról.

**Márjánocska 2004 Ruszka Dolina (3:9)**

TM2: Ну що тут є скажи мені? [Na mi van itt, mondd el nekem?]

Márjánocska: яйце [Tojás]

TM2: А це? [És ez?]

Márjánocska: блюда [Tál]

TM1: Ez itt micsoda, nézd csak? Hát mi ez? Mit látsz a képen?

Márjánocska: Курця [Tyúk]

Többször előfordul, hogy a gyermek beszédében a kódváltást nem a személy váltja ki, hanem sokkal inkább az esemény vagy a téma átélésének nyelve vezérli.

**Sanyika 2003 Beregszász (4:8)**

TM1: Nézzed csak, ezt a mesét ismered?

Sanyika: Nem.

TM1: Nézzed csak, lapozzuk végig és utána.

TM2: Червона шапочка [Piros sapkácska=Piroska és a farkas].

Sanyika: Ez Piroska.

**Interferenciajelenségek és kölcsönzések a gyermekek beszédében**

Az interferenciajelenségek és szókölcsonzések pontos meghatározásának és a közöttük lévő határvonalak éles meghúzásának a kérdése mai napig nem egyértelmű. Ehhez hozzá kell még adnunk azt a tényt, hogy a 3–6 éves gyermek nyelvi fejlődése a felnőttekétől eltérő szinten van, illetve azt, hogy mai napig vitatott, hogy a kétnyelvű gyermekek nyelvi rendszere hogyan épül fel. Ezért az ő esetükben még több nehézségbe ütközünk a két jelenség szétválasztásakor. Jelen munka alapja Lanstyák István (2006) *Nyelvből nyelvbe* című könyvében leírt rendszer, amely az imént felsorolt problémák miatt a gyermeknyelv vizsgálatokor csak megszorításokkal alkalmazható. Mindenképpen szükséges tisztáznunk, hogy mit értünk interferencián és mit kölcsönzésen. Jelen munkámban mindazt, ami a többségi nyelv elemeinek a kisebbségi nyelv elemeire és formáira gyakorolt egyenes hatása – és fordítva – a kétnyelvű gyermek beszédében, interferenciának tekinthető. Nem tesztek viszont különbséget alkalmi kölcsönzés és interferencia között, vagyis az interferencia fogalmába az alkalmi kölcsönzés fogalma is beletartozik. Azonban amikor egy interferencia közösségi szinten is gyakran és rendszeresen előforduló jelenség, illetve az adott nyelvváltozat részévé vált, akkor ezt már kölcsönzésnek (állandósult kölcsönzésnek) nevezem (vö. Márku 2008: 19–20).

A gyermekek beszédében számos típusú interferencia fordul elő. Először azokat nézzük meg, amikor a kommunikáció nyelvbe beépülő más nyelvű tömorféma a kommunikáció nyelvének toldalékmorfémáját veszi fel.

**Tányka 2004 Fancsika (3:9):** Megmosni és enni. Ez meg *цiбулька* [hagyma]. Hagyma.

**Dani 2002 Munkács (5;10):** Ой (.) а *яблоко*kat [almákat] szedi össze.

**Tányka 2004 Fancsika (3:9):** öhö fújókát, *та давала Крiстинка фújóку* [és Krisztinka adott fújókát]. *Жолтико від неї взяв.* [Zsoltika meg elvette tőle.]

**Dóraika 2002 Munkács (5;7):** *Один раз ми робили з аруїам такі кружочки з сніга та у вікно кидали сюда.* [Egyszer mi csináltunk apuval hóból olyan köröcskéket, és ide dobáltuk az ablakba.]

A tömorféma és toldalékmorféma interferenciális viszonyába sorolnám még azt az esetet is, amikor egy ukrán nyelvű előljárószó járul magyar nyelvű tömorfémához. Mégpedig azért sorolandó ide, mert ezek a magyar nyelvben toldalékmorfémaként jelennek meg.

**Dórka 2002 Munkács (5;7):** *Про фурыла? [A furulyáról?]*

A vizsgálatban részt vevő családok esetében előfordult olyan gyerek is, akiknek a beszédében mind a magyar nyelvű szövegben ukrán nyelvű, mind pedig az ukrán nyelvű szövegben magyar interferencia is előfordul.

**Tányka 2004 Fancsika (3;9):** *Рóка у лісі живе [az erdőben él].*

...  
**Tányka 2004 Fancsika (3;9):** *Eszi megfele a rókát a мишка. Ha, ha, ha*

**Viktor 2003 Munkács (5;1):** *То сика така велика, не така дълга. [Az cica, olyan nagy, nem olyan más.]*

...  
**Viktor 2003 Munkács (5;1):** *Тяў [itt] sok levél. Ez körte. Nagyon mérges.*

Az interferenciák egy újabb típusa az, amikor a két különböző nyelvű morféma egymás mellé kerülésekor az egyik morféma nem teljes (allomorfszerű) alakjában jelenik meg, mint ahogy a fancsikai Tányka esetében is láthatjuk:

**Tányka 2004 Fancsika (3;9):** *За цыку [A cica után].*

Az előbbihez hasonló típusa az interferenciáknak, amikor a tömorféma két különböző nyelvű tömorfémának az összemosódásából jön létre. A beregszászi Sanyika beszédében két ilyen esettel is találkoztam. Az elsőtől igazából a tömorféma, a „béka” szó utolsó hangja kerül pótlásra az ukrán nyelvből.

TM2: *Ho, яка тварина прыгає?* [Na, milyen állat ugrál?]

**Sanyika 2003 Beregszász (4;8):** *Бéка.*

A fancsikai Tányka beszédében a szókölcsönzés számos példáját figyelhetjük meg. Elsőként nézzük meg a magyar zsemle szó Kárpátalján használt nyelvi helyettesítőt, a direkt kölcsönzést, a bulacskát. A gyermek magyar nyelvi környezetben magyar nyelvi hanglejtéssel használja a *bulacska* szót, amikor a főként magyar nyelven beszélő terepmunkásnak válaszol. Majd a hanganyag röviddel ezután részében a főként ukrán nyelven beszélő terepmunkás kérdésére már a *bulacska* szót ukrán nyelvi hanglejtéssel mondja ki.

TM1: *Mit süttött?*

**Tányka 2004 Fancsika (3;9):** *Bulacskát.*

...  
TM2: *Танько ти сьогодні була в садик? Що там було їсти?* [Tányka, te voltál ma óvodába? Mit adtak enni?]

**Tányka 2004 Fancsika (3;9):** *Булочка. [Zsemlét.]*

TM2: *А що це?* [És még mit?]

**Tányka 2004 Fancsika (3;9):** *Левеш. [Levest.]*

Újabb direkt kölcsönző a „leves”, amely ukrán nyelvű környezetben ukrán hanglejtéssel kerül felhasználásra a „*цун*” szó helyettesítőjeként. Az ilyen típusú

jelenségek gyakran jelentek meg azokban az ukrán közösségekben, amelyek a magyarság felhígítása céljából lettek betelepítve a szovjet éra idején a magyarok lakta területekre, továbbá a magyar fennhatóság idején a ruszinság (ruténság) számos magyar szót emelt be a nyelvébe – mint akkori kisebbség – hiszen nagyon sok helyen csak magyarul tudtak érvényesülni (vö. Karmacsi 2009a: 69).

### Nyelvi szocializáció

Az etnikailag vegyes házasságokban a szülők anyanyelvhasználatának minőségi és mennyiségi mutatói, saját és házastársa anyanyelvéhez fűződő attitűdje stb. nagyban befolyásolják a gyermek nyelvi szocializációs folyamatának végkimenetelét.

A vizsgálat eredményei alapján az anyák és az apák közel egyforma arányban használják az általunk vizsgált magyar, ukrán és/vagy orosz nyelveket. Az is elmondható, hogy a szülők fele mindkét (esetenként mindhárom) nyelvet egyforma arányban használja a kommunikációban.

A családban történő nyelvhasználat terén a szülők az egyik nyelv domináns mértékű használatával szoktak házastársukhoz szólni. A két szülő anyanyelvének egyforma mértékű használatát mindösszesen háromszor említették a megkérdezettek. Érdekes, hogy a férfiak többször választották a csak ukránul/orszul válaszlehetőséget, mint a nők (vö. 1. táblázat).

#### 1. táblázat. A házastársakkal történő nyelvhasználat a kommunikációban

	férfj	feleség	összesen
csak magyarul	2	3	5
többségében magyarul	5	4	9
közül egyforma arányban mindkét nyelven	2	1	3
többségében ukránul/orszul	1	4	5
csak ukránul/orszul	4	2	6

A megkérdezettek az anyanyelvük vagy házastársuk anyanyelvének dominanciális használatát főként a nyelvtudás meglétével/hiányával indokolták:

„*Mert csak magyarul tudok.*” (Oroszi, nő, ukrán/magyar<sup>4</sup>)

(Főként magyarul) „*Mivel ő nem mindent ért meg ukránul.*” (Macsola, nő, ukrán/ukrán)

Azok a szülők, akik mindkét nyelvet egyforma arányban használják házastársukhoz intézett beszédükben azok nemzetiségére való tekintettel, a már kialakult szokással, illetve kényelemmel indokolták válaszukat.

(Csak magyarul) „*Így szoktuk meg.*” (Beregszász, férfi, ukrán/ukrán)

„*Azért, mert a férjem magyar.*” (Beregszász, nő, ukrán/ukrán)

(Mindkét nyelven) „*Mert így nekünk kényelmes.*” (Visk, nő, ukrán/ukrán)

<sup>4</sup> A szülők nemzetisége és anyanyelve (nemzetiség/anyanyelv) onbevallásuk szerint van feltüntetve

A házastársak nyelvválasztása a válaszadásban kiegyensúlyozottabb, hiszen egy minimális magyar nyelvi dominancia mellett közel azonosan válaszolnak mindkét nyelven, illetve ukrán és/vagy orosz nyelv(ek)en is. Azonban a férfiek többet válaszolnak mindkét nyelven, és kevesebbet csak magyarul, míg a feleségek sokkal inkább hajlamosak az egyik nyelv domináns használatára, mint a mindkét nyelven adott válaszadásra.

A házastársak közel fele az egymás közötti beszédben egyforma arányban használja mind saját, mind pedig házastársa anyanyelvét, míg a másik fele inkább beszél saját anyanyelvén házastársához, mint házastársa anyanyelvén.

A szülők gyermekükkel kizárólag vagy többségében magyarul beszélnek. Ezek közül is a férfiek azok, akik többségében magyarul szoktak gyermekükhöz szólni (vö. 2. táblázat).

## 2. táblázat. Milyen nyelven szokott gyermekével beszélni?

	férj	feleség	összesen
csak magyarul	2	3	5
többségében magyarul	7	4	11
közél egyforma arányban mindkét nyelven	0	4	4
többségében ukránul/oroszul	2	2	4
csak ukránul/oroszul	2	2	4

Az indokok között ismételtelen előkerül a nyelvtudás megléte/hiánya, a nyelvtanulás, a kommunikációs szokások stb. Az Orosziban élő feleség a gyermekeivel való ukrán nyelvhasználatot először a gyermekek anyanyelvével magyarozza, majd a gondolat zárásaként hozzáteszi az ukránok által sokat szajkózott „államnyelv” és „az Ukrajnában élés” eszmeiségét: „A gyerekekkel én ukránul beszélek azért, mert ezt tanulták meg anyanyelvüként s ne felejtsek el, és azért, mert Ukrajnában élünk, ez a mi államnyelvünk.” (Oroszi, nő, ukrán/ukrán)

A gyermekek a felnőttek beszédéhez igazodva kizárólag magyarul, többnyire magyarul és közel egyforma arányban mind a két nyelven válaszolnak szüleiknek. Kizárólag ukránul/oroszul négyen válaszolnak szüleiknek.

A családban lezajló nyelvi szocializáció fontos aspektusa vagy aspektusai az óvoda és az iskola tannyelvének kiválasztása a gyermek intézményi beirattatásakor, amely a továbbiakban a családi nyelvi szocializáció kiterjedése az intézményi/intézményesített nyelvi szocializációban. Ez nemcsak nyelvi alapon, hanem kulturálisan és identitásában is meghatározza a gyermek kialakuló világgépét, értékítéletét, identitását.

A vizsgálatban résztvevő családok többsége magyar tannyelvű óvodába iratta gyermekét (vö. 3. táblázat).

## 3. táblázat. A gyermek számára választott oktatási intézmények a tannyelv szerint

Gyerek	Óvoda tannyelve	Iskola tannyelve
Regina 2003, Oroszi	magyar	ukrán
Alex 2003, Kovászó	ukrán	ukrán
Krisztina 2003, Oroszi	magyar	nem tudják
Artúr 2005, Oroszi	magyar	ukrán
Ádám 2003, Máté 2005, Macsola	magyar	ukrán
Annamária 2003, Beregszász	ukrán	ukrán
Danika 2003, Munkács	magyar	még nem tudják
Zsoltika 2004, Marica 2003† Beregszász	magyar	magyar
Stefánia 2006, Macsola	magyar	ukrán
Martin 2006, Macsola	magyar	magyar
Sanyika 2003, Beregszász	ukrán	ukrán
Angelina 2007, Visk	ukrán	magyar
Adrián 2006, Visk	ukrán	?
Lajcsika 2007, Visk	ukrán	ukrán/magyar
Tányika 2004, Fancsika	magyar	ukrán
Márjánocska 2004,	magyar/ukrán	?
Dani 2002, Munkács	ukrán	orosz/ukrán
Viktorka 2003, Munkács	magyar	magyar
Dóra 2002, Munkács	ukrán, majd magyar	magyar

Hogy miért éppen abba az óvodába iratták gyermeküket, sok esetben elég hétköznapi dolgok döntöttek, mint például az alábbi két család esetében:

„Mert a községben csak magyar nyelvű működik.” (Oroszi, nő, ukrán/magyar)

„Mert közelebb van az otthonunkhoz.” (Macsola, férfi, magyar és ukrán/magyar)

Persze ennél vannak tudatosabb nyelvi elképzeléssel felvértezett szülők, akik már az óvoda kiválasztásánál is igyekeznek a gyermek számára nyelvi szempontból is a „legcélravezetőbbet”, a „leghasznosabbat” kiválasztani:

„Azért, hogy tudjon ukránul.” (Kovácsó, nő, magyar/magyar)

(Ukrán nyelvűbe) „Hogy boldoguljon, mert én magyar iskolába jártam és nehéz volt.” (Beregszász, nő, magyar/magyar)

(Magyar nyelvűbe) „Hogy anyanyelvükön beszéljenek és tanuljanak.” (Beregszász, nő, magyar és ukrán/magyar és ukrán)

Az óvodai nevelés után 9 családban a szülők úgy gondolják, hogy gyermeküket ukrán tannyelvű iskolába fogják beírni, míg 5-ben a magyar tannyelvű iskolát választják majd, s 5 család még nem döntötte el, hogy milyen tannyelvű iskolában folytatja tanulmányait a gyermek (vö. 3. táblázat). A magyar tannyelvű

óvodába járó gyermek közül négy család fogja magyar tannyelvű iskolába járattatni gyermekét, míg a többi ukrán iskolát választ majd.

S hogy miért?

Itt már az olyan hétköznapi okok – mint indokok – kevesebbszer jelennek meg, mint például:

„Azért, mert ott dolgozom, s így könnyebb lesz mindkettőnknek.” (Visk, nő, magyar/magyar)

Az iskola tannyelvének kiválasztásánál előtérbe kerülnek az ukrán állam rejtett oktatási céljai, amelyek a kisebbségi lakosok számára saját nyelvükön való továbbtanulást értéktelenné, zsákutcának tüntetik fel. Ezeket az alábbi szülői válaszok is tanúsítják:

„Azért, mert Ukrajnában élünk.” (Visk, nő, ukrán/ukrán)

„Nagy hiba volt, hogy én nem ukrán iskolába jártam, mert nehéz volt boldogulni.” (Beregszász, nő, magyar/magyar)

Ezek a válaszok még a szovjet érában folytatott rejtett kisebbségi oktatáspolitikában gyökereznek. Azonban az 1991-ben függetlenné vált Ukrajna 2007 óta számos olyan oktatáspolitikai döntést, törvényt, miniszteri rendeletet fogadott el, amelyek a kisebbségi oktatást egyre nehezebb helyzetbe sodorták és ezen keresztül a kisebbségi lakosok magyar tannyelvű iskoláztatási kedvét egyre az ukrán tannyelvű iskolák irányába tojja el. Például ilyen az emelt szintű érettségi vizsga 2008-as bevezetése, vagy a 2008-ban kiadott 461. számú miniszteri rendelet stb. (vö. Karmacsai 2009b).

### **Összefoglaló**

Az etnikailag vegyes házasságokban a gyermekek számára az anyanyelv elsajátítása során két nyelvi rendszert kell elsajátítani, amely gyakran egyszerre tartalmazza a két nyelv elemeit kódváltás, kölcsönzés vagy interferenciák formájában. Továbbá a legtöbb ilyen családban – mint ahogy a vizsgált családok esetében sem – nincs előre eltervezett nyelvhasználati stratégia, amely esetlegesen megkönnyíthetné a gyermek helyzetét.

A jelen vizsgálatban részt vevő családok esetében a gyermekekkel való kommunikációban egyiknél sem érvényesül az *egy szülő–egy nyelv* stratégiája, hanem a nyelvi szocializáció sokkal inkább a megszokáson alapul. A nyelvtudás hiánya viszont nagyon sok esetben az egyik nyelv családi kommunikációban betöltött dominanciája felé tojja el a nyelvi szocializáció folyamatát.

Az óvoda tannyelvének kiválasztásánál még inkább a hétköznapi dolgok (pl. közelsége) a mérvadóak, míg az iskola tannyelvének megválasztásánál már sokkal tudatosabban lépnek fel a szülők. A választást sok esetben a szülők személyes tapasztalata, illetve rejtett módon a kisebbségre gyakorolt társadalmi hatások befolyásolják.

### **FELHASZNÁLT IRODALOM**

- Homišínová, Mária 2008. *Identitás, nyelvhasználat, asszimiláció*. Budapest, MTA Kisebbségkutató Intézet–Gondolat Kiadó
- Kal’avský, Michal 1998. *Jazyk a etnická totožnosť v zmiešanom prostredí*. In: Slávkovský, Peter ed. *Národopisný zborník*. Bratislava, Matica slovenska, 23–38.
- Karmacsai Zoltán 2009a. *Nyelvhasználati jellegzetességek kárpátaljai kétnyelvű gyermekek beszédében*. In: Karmacsai Zoltán és Márku Anita szerk.: *Nyelv, identitás és anyanyelvi nevelés a XXI. században*. Beregszász, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézet, 64–70.
- Karmacsai Zoltán 2009b. *Nyelvi attitűd: gyengítő és erősítő tényezők Kárpátalján a magyar nyelv esetében*. In: Borbély Anna–Vančoné Kremmer Ildikó–Hattyár Helga (szerk.). *Nyelvvelőológiai, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra, MTA Nyelvtudományi Intézet–Gramma Nyelvi Iroda–Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, 415–422.
- Lanstyák István 2006. *Nyelvből nyelvbe. Tanulmányok a szókölcsönzésről, kódváltásról és fordításról*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó
- Márku Anita 2008. *Érvényes történetek. Nyelvválasztási és kódváltási kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar fiatalok körében*. Ungvár–Beregszász, PoliPrint Kft.–KMF